

СУЧАСНІ ТЕНДЕНЦІЇ ФОРМУВАННЯ ВІДНОСНИХ МАСШТАБІВ ДЕРЖАВНОГО СЕКТОРА ЕКОНОМІКИ УКРАЇНИ

ДЕЙНЕКА О. В., БОЯРКО І. М.

УДК 338 (477)

Дейнека О. В., Боярко І. М. Сучасні тенденції формування відносних масштабів державного сектора економіки України

У статті обґрунтовано авторський погляд на формування інтегрального показника відносних масштабів державного сектора економіки України. Досліджено обсяги присутності даного сектора в складі національної економіки в цілому та в розрізі видів економічної діяльності. Визначено основні проблеми, що обумовили скорочення кількісних параметрів діяльності суб'єктів господарювання державного сектора економіки України.

Ключові слова: державний сектор економіки, відносні масштаби державного сектора економіки України, інтегральний показник відносних масштабів державного сектора економіки України.

Рис.: 6. **Табл.:** 2. **Формул.:** 1. **Бібл.:** 8.

Дейнека Ольга Валеріївна – кандидат економічних наук, старший викладач кафедри фінансів, Українська академія банківської справи Національного банку України (вул. Петропавлівська, 57, Суми, 40030, Україна)

E-mail: gurkina2006@yandex.ru

Боярко Ірина Миколаївна – кандидат економічних наук, доцент, доцент кафедри фінансів, Українська академія банківської справи Національного банку України (вул. Петропавлівська, 57, Суми, 40030, Україна)

E-mail: boyarko@ukr.net

УДК 338 (477)

UDC 338 (477)

Дейнека О. В., Боярко И. Н. Современные тенденции формирования относительных масштабов государственного сектора экономики Украины

В статье обоснован авторский взгляд на формирование интегрального показателя относительных масштабов государственного сектора экономики Украины. Исследованы объемы присутствия данного сектора в составе национальной экономики в целом и в разрезе видов экономической деятельности. Определены основные проблемы, которые обусловили сокращение количественных параметров деятельности субъектов хозяйствования государственного сектора экономики Украины.

Ключевые слова: государственный сектор экономики, относительные масштабы государственного сектора экономики Украины, интегральный показатель относительных масштабов государственного сектора экономики Украины.

Рис.: 6. **Табл.:** 2. **Формул.:** 1. **Библ.:** 8.

Дейнека Ольга Валерьевна – кандидат экономических наук, старший преподаватель кафедры финансов, Украинская академия банковского дела Национального банка Украины (ул. Петропавловская, 57, Сумы, 40030, Украина)

E-mail: gurkina2006@yandex.ru

Боярко Ирина Николаевна – кандидат экономических наук, доцент, доцент кафедры финансов, Украинская академия банковского дела Национального банка Украины (ул. Петропавловская, 57, Сумы, 40030, Украина)

E-mail: boyarko@ukr.net

Deyneka O. V., Boyarko I. N. The Modern Forming Trends of the Relative Proportions of the Public Sector of the Economy of Ukraine

In the article authors' position to the formatting of the integral indicator of the relative proportions of the public sector in Ukraine is substantiated. The volumes of presence of this sector within the national economy in general and in the context of economic activities are investigated. The main problems that led to the reduction of quantitative parameters of entities in the public sector of the economy of Ukraine are identified.

Key words: public sector, the relative extent of the public sector of Ukraine, the integral indicator of the relative proportions of the public sector in Ukraine.

Pic.: 6. **Tabl.:** 2. **Formulae:** 1. **Bibl.:** 8.

Deyneka Olga V. – Candidate of Sciences (Economics), Senior Lecturer of the Department of Finance, Ukrainian Academy of Banking of the National Bank of Ukraine (vul. Petropavlivska, 57, Sumy, 40030, Ukraine)

E-mail: gurkina2006@yandex.ru

Boyarko Irina N. – Candidate of Sciences (Economics), Associate Professor, Associate Professor of the Department of Finance, Ukrainian Academy of Banking of the National Bank of Ukraine (vul. Petropavlivska, 57, Sumy, 40030, Ukraine)

E-mail: boyarko@ukr.net

Державний сектор економіки покликаний забезпечувати дотримання базових принципів організації функціонування економічної моделі ринкового типу, створення сприятливих умов для розвитку суспільного виробництва, захист соціальних стандартів якості життя і фінансово-економічну безпеку економічних суб'єктів. Рівень залучення державного сектора у функціонування національної економічної системи характеризується інтегральним показником відносних масштабів державного сектора економіки, який узагальнює основні кількісні показники розвитку державного сектора. Світовий досвід засвідчує, що важливими факторами соціально-економічного розвитку залишаються оптимізація відносних масштабів державного сектора економіки, які мають відповідати вимогам посилення

конкурентної боротьби на міжнародних товарних і фінансових ринках, а також потребам захисту соціальних інтересів населення з боку держави.

У науковій літературі існують різні точки зору щодо масштабів державного сектора економіки: від необхідності його значного скорочення до суттєвого розширення його меж. Проте, слід відмітити, що значення даного сегмента залишається незмінним, оскільки він, певною мірою, виконує важливі функції макроекономічного регулювання, бере участь у формуванні державних фінансів, бюджету.

Серед науковців, які досліджують питання щодо кількісних показників державного сектора економіки, слід відмітити Є. Балацького [1], М. Білик, В. Бірюкова, А. Вісаріонова [3], О. Дугопольського [4], А. Іларіоно-

ва, К. Кузнецову, О. Кухаря [5], І. Малія, Дж. Стігліца [7], І. Федорову, Л. Якобсона [8].

Більшість зазначених дослідників для оцінки відносних масштабів державного сектора економіки використовують універсальний підхід, що відображає формування комплексного показника активності суб'єктів господарювання незалежно від форми власності та сфери їх функціонування. При цьому основними факторами, що враховуються при розрахунку даного показника, як правило, є показники, що відображають внесок даного сегмента у формування та використання різних видів виробничих ресурсів (частка державного сектора в загальній чисельності зайнятих, у загальному обсязі основних фондів, у валовому випуску продукції, у загальній чисельності підприємств, в обсягах капіталовкладень в країні).

Вибір такого підходу обумовлений можливістю врахування вплив діяльності та поточного стану суб'єктів державного сектора економіки як на макро-, так і мікрорівнях.

Проте, різними авторами застосовується відмінний кількісний склад формуючих параметрів для визначення масштабів державного сектора економіки. Це зумовлює необхідність уніфікації підходів щодо формування інтегрального показника відносних масштабів, яка, на нашу думку, має забезпечувати врахування в комплексі його параметрів кількісних та якісних показників, що відображають сучасні тенденції розвитку соціально-економічної системи.

Мета статті – дослідити сучасні тенденції формування відносних масштабів державного сектора економіки України як фактора оптимізації співвідношення державного та приватного секторів у національній економіці.

Інтегральний показник відносних масштабів державного сектора економіки є усередненим структурним параметром його присутності в економіці країни,

що обраховується як середнє арифметичне за системою показників, яка відображає внесок даного сегмента в соціально-економічний розвиток.

На нашу думку, найбільш повно відображає масштаби державного сектора економіки та його внесок в економічний розвиток країни інтегральний коефіцієнт, що розраховується таким чином (1):

$$K_i = (K_1 + K_2 + K_3 + K_4) / 4, \quad (1)$$

де K_1 – частка державного сектора в загальній чисельності зайнятих в країні;

K_2 – частка державного сектора в загальному обсязі основних фондів у країні;

K_3 – частка державного сектора у валовому випуску продукції в країні;

K_4 – частка державного сектора в загальній кількості підприємств в країні.

Даний підхід дає змогу оцінити внесок в національну економіку як виробничих підприємств, так і суб'єктів соціально-культурної сфери та державного управління, оскільки під час розрахунку враховані кількісні та результативні показники функціонування всіх суб'єктів державного сектора економіки. Неврахування частки інвестицій у основні фонди (капіталовкладення) державного сектора в загальному обсязі інвестицій в країні в цьому алгоритмі обумовлено тим, що вона більшою мірою відображає перспективи розвитку даного сегмента у майбутньому, ніж поточний стан.

Інтегральний показник відносних масштабів державного сектора змінюється в межах від 0 до 100 відсотків. При цьому його наближення до 0 свідчить про відсутність державного сектора, а, відповідно, якщо значення даного показника становить близько 100% – про його домінуюче положення.

Основні кількісні показники, що характеризують масштаби державного сектора за період 2005 – 2011 рр. подано в *табл. 1*.

Таблиця 1

Динаміка масштабів державного сектора економіки України за період 2005 – 2011 рр.

Показник	Рік						
	2005	2006	2007	2008	2009	2010	2011
1	2	3	4	5	6	7	8
Усього зайнятих в економіці, осіб	8833976	8668962	8628422	8368517	7726833	7317365	7211449
у тому числі: у державному секторі, осіб	1853701	1823430	1396391	1277611	1208325	1134236	1076776
питома вага зайнятих у державному секторі до загальної кількості зайнятих в економіці, %	21,0	21,0	16,2	15,3	15,6	15,5	14,9
Середньорічна вартість основних фондів всього, млрд грн	494,081	569,510	711,175	878,914	1063,375	1148,322	1253,610
у тому числі: державного сектора, млрд грн	108,087	140,583	124,218	145,408	159,630	159,242	167,033
питома вага середньорічної вартості основних фондів державного сектора у загальній вартості основних фондів, %	21,9	24,7	17,5	16,5	15,01	14,0	13,3
Обсяги реалізації продукції в цілому по економіці, млрд грн	1514,599	1898,295	2416,701	3014,740	2742,521	3359,472	3991,530

1	2	3	4	5	6	7	8
у тому числі: державного сектора, млрд грн	192,393	211,919	158,259	236,492	266,590	308,555	401,803
питома вага обсягу реалізації продукції державного сектора в загальному обсязі, %	12,7	11,2	6,5	7,8	9,7	9,2	10,1
Усього підприємств і організацій, одиниць	344514	360297	380844	350000	377222	н/д	н/д
у тому числі: державних, одиниць	5064	4587	3789	3448	3395	3019	2897
питома вага державних підприємств у загальній кількості, %	1,5	1,3	1,0	1,0	0,9	1,0	0,9
Інтегральний показник відносних масштабів державного сектора економіки, %	14,3	14,6	10,3	10,2	10,3	9,9	9,8

Джерело: авторські розрахунки на основі даних [6].

Частка державного сектора в загальній чисельності зайнятих в економіці України характеризує ресурсний потенціал даного сектора та ступінь поглинання ним робочої сили. Так, якщо в 2005 р. в державному секторі було зайнято 1 853 701 особа, або 21% від загальної чисельності зайнятих в економіці, то в 2011 р. спостерігається зменшення зайнятих до 1 076 776 осіб, що становить 14,9% у загальній структурі зайнятості. Зауважимо, що, якщо в економіці в цілому спостерігається зниження рівня зайнятості лише на 18,4%, то в державному секторі даний показник за період 2005 – 2011 рр. скоротився майже на половину. Аналогічний дисбаланс спостерігається і стосовно середньорічної вартості основних фондів: якщо в національній економіці їх вартість збільшилася практично 2,53 раза, то в державному секторі – лише в 1,54 раза. Протягом 2005 – 2011 рр. обсяги реалізації державного сектора зросли в 2,08 раза, що нижче, ніж у цілому по економіці країни, де коефіцієнт зростання становить 2,64 раза. Загальна кількість державних підприємств та організацій в 2011 р. скоротилася на 42,8% у порівнянні з 2005 р.

Тобто, на основі проведеного аналізу ми можемо констатувати факт щодо диспропорцій, що відмічаються в державному секторі в порівнянні з економікою в цілому. Така ситуація склалася, по-перше, внаслідок проведення політики щодо зменшення обсягів державного сектора, по-друге, спрямування його в основному на виконання управлінських та соціальних функцій держави.

Під час аналізу необхідно звертати увагу на динаміку інтегрального показника масштабів державного сектора економіки, оскільки його значення визначає тенденції зміни обсягів державного сектора в національній економіці залежно від потреби в посиленні або зменшенні його ролі і участі в процесах соціально-економічного розвитку.

Загальну динаміку зміни інтегрального показника відносних масштабів державного сектора економіки України за період 2005 – 2011 рр. представлено на *рис. 1*.

У вітчизняній економіці намітилася тенденція до зменшення обсягів державного сектора, підтвердженням чого є зниження інтегрального показника у 2011 р. до рівня 9,8%. При цьому суттєве зниження обсягів присутності державного сектора в національній економіці відбулося протягом 2006 – 2007 рр., що було наслідком проведення відповідної державної політики щодо трансформації відносин власності.

З метою виявлення причин зменшення масштабів державного сектора економіки України в цілому проведемо дослідження кількісних показників державного сектора економіки України та розрахуємо інтегральний показник в розрізі видів економічної діяльності. Аналіз кількісних показників державного сектора економіки за видами діяльності здійснюватимемо виходячи з рівня поглинання ним робочої сили, рівня концентрації, вартості основних фондів та з рівня результативності діяльності.

Інформацію щодо зміни частки зайнятих в державному секторі економіки у розрізі видів економічної діяльності за 2005 р. та 2011 р. наведено на *рис. 2*.

Як видно з *рис. 2*, ресурсна база суб'єктів даного сегмента за видами економічної діяльності коливається в 2011 р. від 0,4 до 35,4%. Так, найбільша питома вага в загальній кількості зайнятих спостерігається у сфері транспорту та зв'язку. Десятивідсотковий бар'єр подолали лише такі види економічної діяльності, як сільське господарство, промисловість, операції з нерухомістю, значення даного показника для яких складає 12,4%, 18,2%, 11,8% відповідно. Найменша частка зайнятого працездатного населення в державному секторі України представлена в оптовій та роздрібній торгівлі – 0,4%, фінансовій діяльності – 1,3%, будівництві – 1,5%. Скорочення даного показника спостерігається за такими видами діяльності, як будівництво (на 9,35%), транспорт і зв'язок (на 33,2%), фінансова діяльність (на 20,7%).

Зміну питомої ваги середньорічної вартості основних фондів державного сектора в загальній їх вартості у розрізі видів економічної діяльності в 2005 р. і 2011 р. представлено на *рис. 3*.

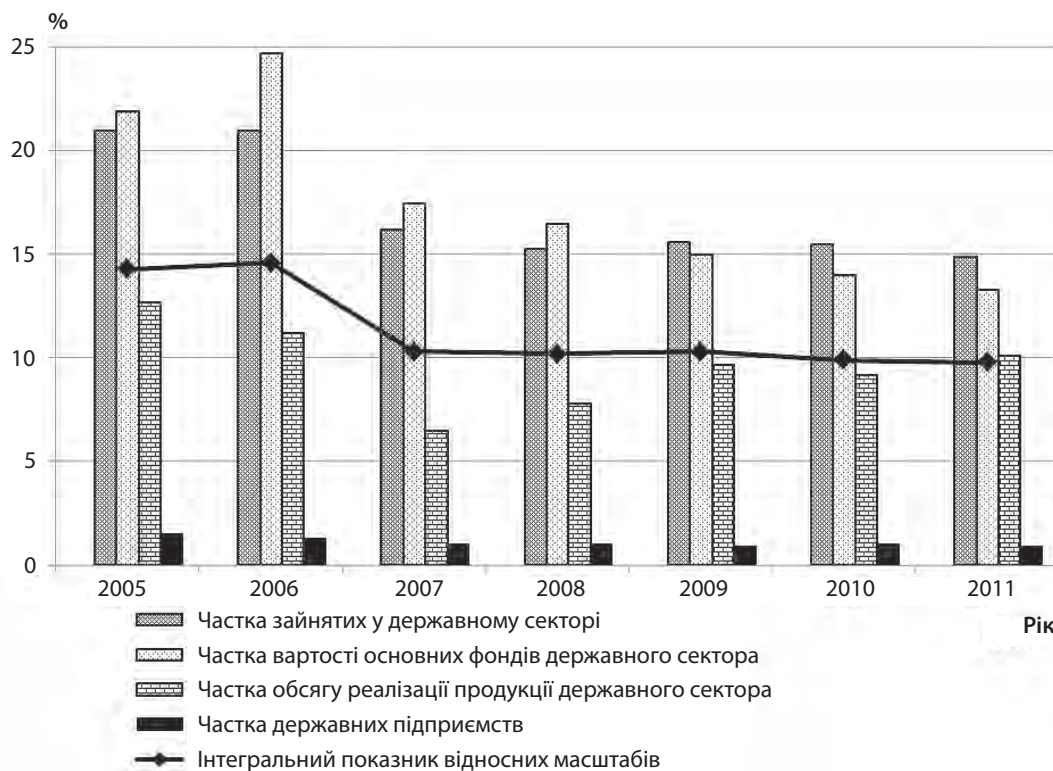

Рис. 1. Динаміка інтегрального показника відносних масштабів державного сектора економіки України за період 2005 – 2011 рр. і факторів його формування

Джерело: побудовано авторами.

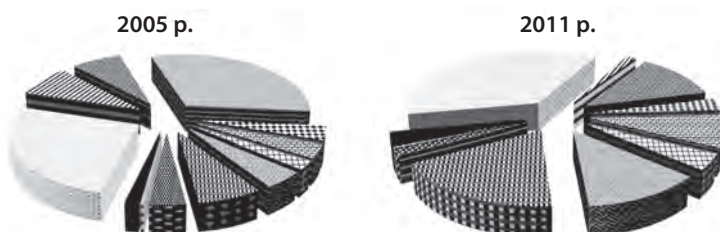

Рис. 2. Структура зайнятих в державному секторі економіки України за видами економічної діяльності

Джерело: побудовано авторами на основі даних [6].

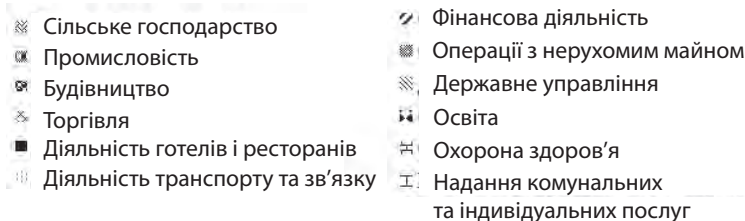
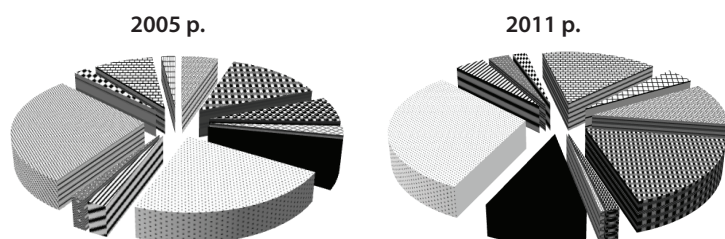

Рис. 3. Структура основних фондів суб'єктів господарювання державного сектора економіки України за видами економічної діяльності

Джерело: побудовано авторами на основі даних [6].

Як видно з рис. 3, найбільшу частку необоротних активів суб'єктів господарювання державного сектора економіки зосереджено в таких видах діяльності, як промисловість, транспорт і зв'язок та охорона здоров'я. Таку ситуацію можна пояснити тим, що в зазначених видах діяльності у виробництві визначеного переліку продукції (товарів, робіт, послуг) держава виступає монополістом. Незначна питома вага основних фондів суб'єктів державного сектора економіки сформована в будівництві – 1,3%, торгівлі – 0,5%, операції з нерухомістю – 3,0%, освіті – 2,0%. У цілому, на основі наведених даних можна відмітити зниження частки вартості основних фондів державного сектора економіки в загальній вартості за всіма видами економічної діяльності.

Зважаючи на значну роль обсягів реалізації продукції (товарів, робіт, послуг) для формування показників ефективності функціонування суб'єктів господарювання та їх вплив на ділову активність та рентабельність, розглянемо зміну даного показника в розрізі видів економічної діяльності (рис. 4).

Наведені на рис. 4 дані свідчать, що структура реалізації державного сектора є неоднорідною в розрізі видів економічної діяльності: частка окремих видів коливається від 0,2% до 43,4% у 2011 р. Слід відмітити, що лише підприємства транспорту

та здійснення операцій з нерухомістю виробляють більше 20% загального обсягу, а частка підприємств, що здійснюють фінансову діяльність та будівництво, є меншою 1%. Знову ж таки, як за всім державним сектором, так і за більшістю видів діяльності відбувається значне скорочення обсягів реалізації, що відбивається на його галузевій структурі. Найбільші негативні зміни спостерігаються в транспортній галузі та телекомунікація і зв'язку.

У процесі дослідження сучасних тенденцій розвитку суб'єктів державного сектора економіки слід відмітити значне скорочення їх частки в загальній кількості суб'єктів господарювання, про що свідчать дані, наведені на рис. 5.

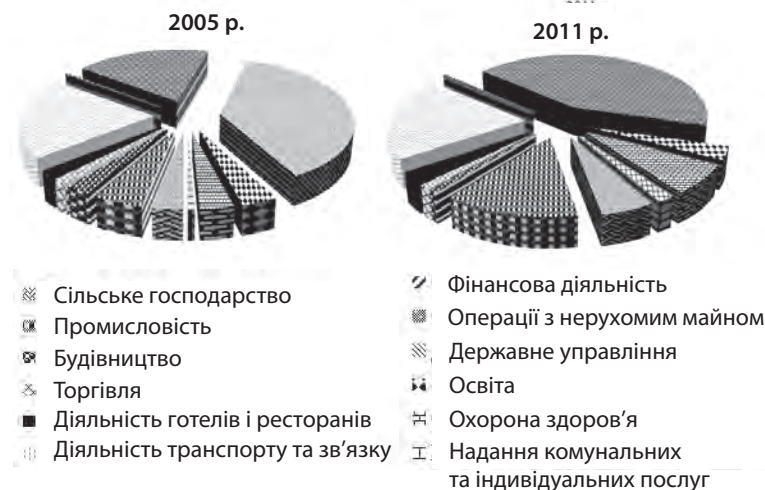

Рис. 4. Структура обсягів реалізації продукції (товарів, робіт, послуг) суб'єктів господарювання державного сектора економіки України за видами економічної діяльності

Джерело: побудовано авторами на основі даних [6].

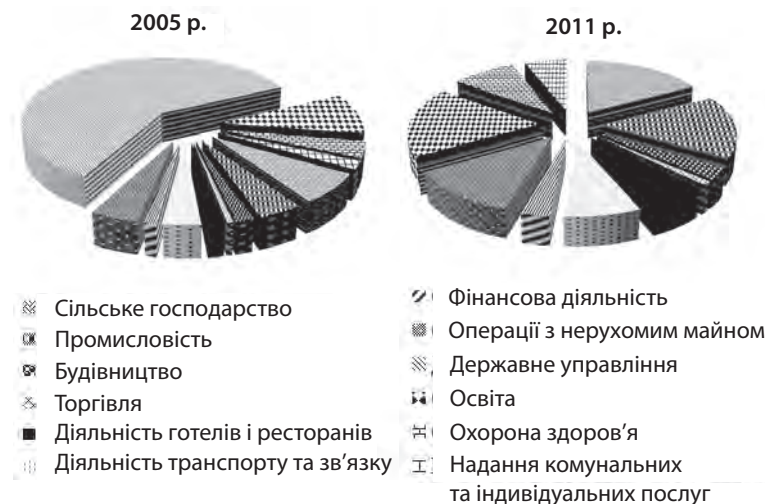

Рис. 5. Структура складу суб'єктів господарювання державного сектора економіки України за видами економічної діяльності

Джерело: побудовано авторами на основі даних [6].

Як бачимо, відмічається зменшення як абсолютних, так і відносних показників, що характеризують розвиток державного сектора України за даним параметром. У 2011 р. у розрізі окремих видів економічної діяльності питома вага суб'єктів господарювання державного сектора економіки в загальній кількості підприємств та ор-

ганізацій коливається в межах від 0,1% (торгівля) до 1,8% (освіта). Така ситуація, на нашу думку, може бути оцінена як прояв недостатньої обґрунтованості державної політики щодо розвитку державного сектора економіки в умовах посткризового періоду. І як результат, у 2011 р. відносні масштаби державного сектора економіки в розрізі видів економічної діяльності, оцінені за інтегральним показником, мають таке значення (рис. 6).

Так, найбільше державний сектор представлений в 2011 р. за такими видом економічної діяльності, як діяльність транспорту та зв'язку, відповідно інші види діяльності характеризуються домінуванням приватного сектора. Слід відмітити, що, враховуючи необхідність подолання впливу фінансової кризи 2008 р. на ефективність функціонування суб'єктів господарювання, відбулося посилення ролі державного сектора економіки у фінансовій діяльності, промисловості та операціях з нерухомістю, де існувала необхідність державної фінансової підтримки їх розвитку.

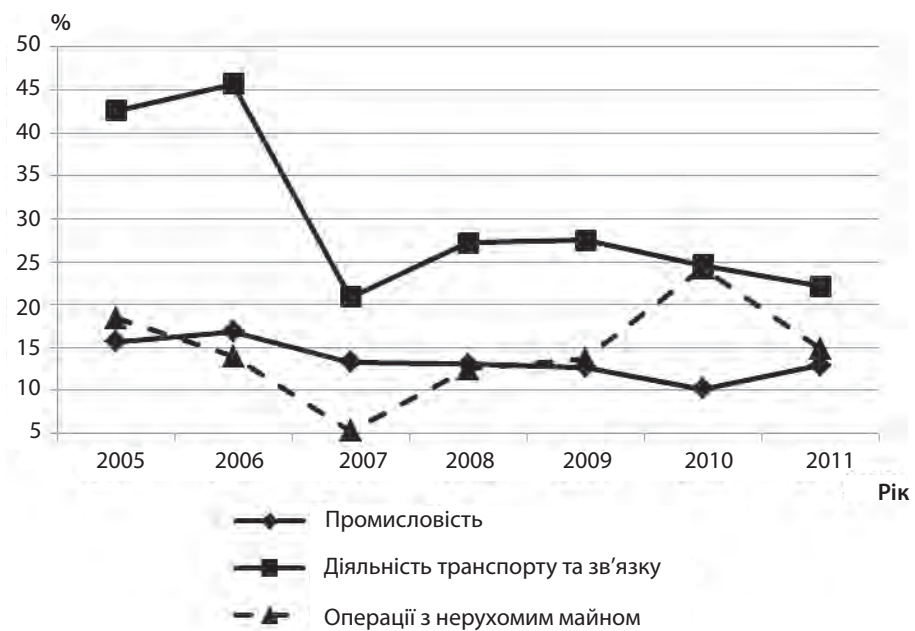
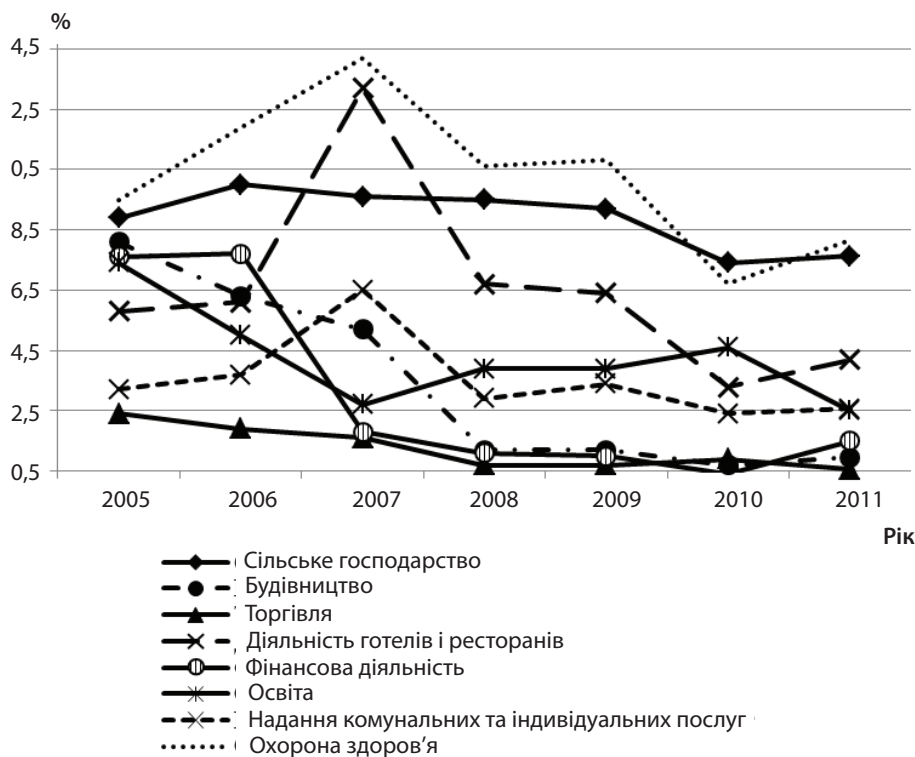
У розрізі інших видів економічної діяльності протягом періоду, що аналізується, відбувається зниження кількісних показників державного сектора економіки. Слід зауважити, що порівняно стабільний рівень інтегрального показника відносних масштабів державного сектора економіки є характерним готельно-ресторанного бізнесу, житлово-комунального господарства та охорони здоров'я.

У свою чергу, слід відмітити, що галузева структура державного сектора України дещо відрізняється від європейських країн. За відносним масштабом державного сектора економіки види економічної діяльності поділяють на три групи: економічна діяльність з високим рівнем державного сектора, що складає більше 30%, з помірним рівнем – від 10 до 30% і низьким рівнем – менше 10%.

Проведемо класифікацію видів економічної діяльності за часткою в ньому державного сектора економіки України, результати якої представлено в табл. 2.

Зауважимо, що до 2008 р. державне управління мало високий рівень концентрації суб'єктів державного сектора, що зумовлено винятковими функціями даного виду економічної діяльності. Починаючи з 2008 р., статистична інформація щодо частки факторів формування інтегрального показника відносних масштабів за державним управлінням відсутня.

Також значний рівень відносних масштабів є характерним для діяльності транспорту та зв'язку, яка в 2005 р. належала до групи з високим рівнем, а в 2011 р. через зниження кількісних показників функціонування суб'єктів цієї сфери перейшла до групи з помірним рівнем відносних масштабів державного сектора.

Таблиця 2. Динаміка інтегрального показника відносних масштабів державного сектора економіки України в розрізі видів економічної діяльності за період 2005 – 2011 рр.

Джерело: побудовано авторами.

Таблиця 2

Класифікація видів економічної діяльності за відносним масштабом державного сектора економіки України

З високим рівнем (більше 30%)		З помірним рівнем (від 10 до 30%)		З низьким рівнем (менше 10%)	
2005 р.	2011 р.	2005 р.	2011 р.	2005 р.	2011 р.
– державне управління; – транспорт і зв'язок		– промисловість; – операції з нерухомістю	– промисловість; – операції з нерухомістю; – транспорт і зв'язок	– сільське господарство; – будівництво; – торгівля; – діяльність готелів і ресторанів; – фінансова діяльність; – освіта; – охорона здоров'я; – надання послуг	

Джерело: побудовано авторами.

У цілому, склад видів діяльності, що належать до другої та третьої груп, протягом періоду, що аналізується, є стабільним. Так, помірний рівень концентрації державного сектора відмічається в промисловості та операціях з нерухомістю, а найменше державний сектор представлений в сільському господарстві, будівництві, оптовій та роздрібній торгівлі, фінансовій діяльності, освіті, колективних та особистих послугах, в готельному господарстві.

ВИСНОВКИ

Отже, ми можемо констатувати факт, що зменшення інтегрального показника відносних масштабів державного сектора економіки в цілому зумовлене зниженням кількісних параметрів діяльності суб'єктів господарювання за всіма видами економічної діяльності. Відмітимо також, що розрахунок інтегрального показника відносних масштабів державного сектора економіки має важливе значення як для економіки взагалі, так і стратегічно важливих галузей зокрема, виходячи з потреби забезпечення економічної безпеки і досягнення найважливіших цілей соціально-економічного розвитку країни. Тому доцільно використовувати показник масштабу державного сектора при формуванні політики державного регулювання національної економіки.

У зв'язку із сучасними трансформаційними процесами та наслідками світової фінансово-економічної кризи поступово відбувається скорочення присутності державного сектора в економіці України. Проте вказаний процес має свої об'єктивні межі, зумовлені тим, що в рамках державного сектора повинні залишатися ті галузі та об'єкти, які необхідні державі для якісного виконання своїх функцій, а також діяльність яких має стратегічний вплив на перебіг соціально-економічних

явищ і процесів. Визначення даних меж безпосередньо пов'язане з оцінкою ефективності функціонування фінансів державного сектора економіки. ■

ЛІТЕРАТУРА

- 1. Балацкий Е.** Измерение масштабов государственного сектора / Е. Балацкий // Экономист. – 1999. – № 9. – С. 69 – 74.
- 2. Боярко І. М.** Ефективність фінансів державного сектора економіки в системі управління соціально-економічним розвитком України : монографія / І. М. Боярко, Н. А. Дехтяр, О. В. Дейнека. – Суми : Університетська книга, 2011. – 165 с.
- 3. Виссарионов А.** Государственный сектор : границы, контроль, управление / А. Виссарионов, И. Федорова // Экономист. – 2003. – № 6. – С. 3 – 12.
- 4. Длугопольський О. В.** Теорія економіки державного сектора : навчальний посібник / О. В. Длугопольський. – К. : «ВД «Професіонал», 2007. – 592 с.
- 5. Кухар О. В.** До питання про визначення оптимальних параметрів державного сектора економіки України / О. В. Кухар // Вісник Українського державного університету водного господарства та природокористування. – 2004. – Вип. 1 (25). – С. 29 – 34.
- 6.** Офіційний сайт Міністерства економічного розвитку і торгівлі України / Міністерство економічного розвитку і торгівлі України [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://me.kmu.gov.ua/>. – 15.11.2011. – Назва з екрану.
- 7. Стігліц Дж. Е.** Економіка державного сектора : пер. с англ / Дж. Е. Стігліц. – К. : Основи, 1998. – 854 с.
- 8. Якобсон Л. И.** Экономика общественного сектора. Основы теории государственных финансов : учебник для вузов / Л. И. Якобсон. – М. : Аспект Пресс, 1996. – 319 с.